

Engelsiz Kent Tasarımlarının Mevzuat Bakımından Değerlendirilmesi

Evaluation of Barrier-Free City Designs in Terms of Legislation

Doç. Dr. Hayrettin ŞAHİN

Sinop Üniversitesi, Boyabat İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Sinop, Türkiye
hayrettins@sinop.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0457-2319

Doç. Dr. Kemal ÇİFTYILDIZ

Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Manyas Meslek Yüksek Okulu, Mülkiyet Koruma ve Güvenlik Bölümü, Balıkesir, Türkiye
kciftyildiz@bandirma.edu.tr
ORCID:0000-0002-0204-6868

Öz

Engellilerin yaşamın her alanında yer alabilmesi, tedavi, eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinden faydalanabilmesi, üretime katılabilmesi, sosyal kültürel ve sportif faaliyetlerde bulunabilmesi için mekânların ve ulaşım sistemlerinin erişilebilir ve kullanışlı olmasına önem verilmektedir. Bu çerçevede fiziksel çevre, ulaşım ve iletişim sistemleri; planlama ve tasarım aşamasından itibaren, engellilerin kullanım ve erişilebilirlik gereksinimlerini karşılayabilecek biçimde düzenlenmektedir.

Bu çalışma doküman analizi yöntemiyle hazırlanmıştır. Türkiye’de engelliler ile ilgili yasal ve yönetsel düzenlemelerin, Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi kuruluşlar tarafından düzenlenen kurallar ve sözleşmeler kapsamında yapıldığı, birçok yasanın ve standardın benzer şekilde kabul edildiği görülmektedir. 2005 yılında çıkan 5378 sayılı kanun engellilerin erişilebilirliği açısından dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bu kanunla yerelde ve merkezde bulunan tüm kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyeti, işletilmesi ve denetimi altındaki tüm binalar, mekânlar altyapı düzenlemeleri ve ulaşım sistemlerinin erişilebilirliğe uygun olması zorunlu hale getirilmiştir. Kanun kapsamında çeşitli yönetmelikler çıkarılmış ve standartlar belirlenmiştir. Araştırma sonucunda, Türkiye’de engelsiz kent mevzuatı bakımından yeterli çalışmaların olduğu söylenebilir. Ancak uygulamalar bakımından birçok eksiklikten bahsedilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Engelsiz Kent, Erişilebilir Yapılı Alanlar, Erişilebilir Açık Alanlar, Erişilebilir Kamu Hizmetleri.

Abstract

It is important that places and transportation systems are accessible and useful so that disabled people can take part in all areas of life, benefit from treatment, education and rehabilitation services, participate in production, and engage in social, cultural and sports activities. In this context, physical environment, transportation and communication systems; Starting from the planning and design stage, it is designed to meet the usage and accessibility needs of disabled people.

This study was prepared using the material analysis method. It is seen that the legal and administrative regulations regarding the disabled in Turkey are made within the scope of the rules and agreements issued by organizations such as the United Nations and the European Union, and many laws and standards are accepted in a similar way. Law No. 5378, enacted in 2005, is considered a turning point in terms of accessibility for disabled people. With this law, it has been made mandatory that all buildings, spaces, infrastructure arrangements and transportation systems owned, operated and controlled by all public institutions and organizations located at the local and central locations must comply with accessibility. Within the scope of the law, various regulations have been issued and standards have been determined. As a result of the research, it can be said that there are sufficient studies in terms of access city legislation in Turkey. However, many deficiencies are mentioned in terms of applications.

Keywords: Accessibility, Barrier-Free City, Accessible Built Areas, Accessible Open Spaces, Accessible Public Services.

1. Giriş

Engelsiz kent, herkes için erişilebilir kent anlamına gelmektedir. Engelsiz kentler, engelli bireylerin yanı sıra yaşlılar, hamileler, çocuklar, geçici sakatlığı olanlar gibi hareket kabiliyeti kısıtlı olan herkesin bağımsız ve güvenli bir şekilde hareket edebileceği, kamusal alanlara ve kentsel hizmetlere erişebileceği mekânlardır.

Kentlerin erişim açısından, engelli ya da engelsiz farketmeksizin toplumdaki tüm bireylerin ihtiyaçlarını tatmin edecek şekilde tasarlanması gerekmektedir (Hahn, 1986). Kentsel mekânların herkes tarafından rahatlıkla kullanılmasında sorun yaşamayan kent neredeyse yoktur. Ancak kentin erişilebilirliğinin sağlanması için yazılı kılavuzlara, standartlara, kanunlara, yönetmeliklere vb. birçok kaynak vardır (Odabaş Uslu & Güneş, 2017).

Engellilere yönelik birçok çalışma yapılmaktadır. Bu çalışmalar genelde şu başlıklar altında ele alınmaktadır: Engelli ayrımcılığının ortadan kaldırılması, bakım ve destek verilmesi, erişilebilirliğinin sağlanması, rehabilitasyon, eğitim-öğretim, istihdam, sağlık, mesleki rehabilitasyon. Bu çalışmalar içerisinde yer alan erişilebilirliğin sağlanması başlığı engelsiz kent uygulamalarıyla örtüşmektedir. Engelsiz kent modellerinde, engellilerin kentlerde mekâna erişilebilirlik ve mekânda ihtiyaçlarını kolaylıkla giderebilme olanakları ön plana çıkmaktadır. Mekânların giriş-çıkışları, yemekhane, giyinme, temizlenme, oturma vb. alanlarının engelli insanlara uygun olup olmadıkları, uygunluğu için ne tür çalışmaların yapıldığı ortaya konulmaktadır. İkinci önemli konu, ulaşım meselesidir. Evinden çıkan engelli bireyin hastane, kütüphane, lokanta, otel vb. hizmetleri alacağı yerlere gitmek istediğinde yolların ve yol araçlarının yeterliliği ve uygunluğunun sağlanabilmesidir. Diğer önemli görülen konu ise mekânlara ilişkin erişilebilirliğin hızlandırılmasını sağlayan iletişim ve iletişim araçlarıdır.

Engelli birey sayısının idari kayıtlar aracılığıyla belirlenmesi, özellikle engellilere yönelik politika geliştiren kurumlar açısından önemlidir. Engelli nüfusa ilişkin veri ihtiyacını gidermek için Bakanlık bünyesinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını esas alan Ulusal Engelli Veri Sistemi oluşturulmuştur. Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısı; 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si kadın olmak üzere toplam 2.511.950'dir. Ağır engeli olan kişi sayısı ise 775.012'dir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023).

Bu araştırma doküman analizi yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Doküman analizi, araştırma verilerinin birincil kaynağı olarak çeşitli dokümanların toplanması, gözden geçirilmesi, sorgulanması ve analizi olarak tanımlanabilir. Dokümanlar, araştırma konusu hakkında bilgi sağlayan her türlü yazılı materyali ifade etmektedir. Bu materyaller arasında kitaplar, makaleler, raporlar, sözleşmeler, mektuplar, e-postalar, web siteleri ve sosyal medya gönderileri yer alabilmektedir.

Araştırmanın içeriği 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, Birleşmiş Milletler engellilerin haklarına ilişkin sözleşme kapsamında engelli hakları ulusal göstergeleri, Türk Standartları Enstitüsünün hazırladığı Erişilebilirlik Standartları (TS 9111 ve TS 12576), Erişilebilirlik İzleme ve Denetim Yönetmeliği-Ek formlar, İnsan-Sistem Etkileşiminin Ergonomisi Standartları (TS EN ISO 9241-151), Web İçeriği Kullanılabilirlik Standartları ve Kriteri (ISO/IEC 40500:2012) baz alınarak oluşturulmuştur. Avrupa Birliğinin engelsiz kent için düzenlediği ödüllerin araştırma boyutları esas alınarak başlıklar düzenlenmiştir. Bunlar: a) Yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği, b) Ulaşım ve ilişkili altyapıların erişilebilirliği, c) Yeni teknolojiler dahil iletişim ve enformasyon erişilebilirliği, d) Kamu servisleri ve etkinliklere erişilebilirliktir.

Çalışmada erişilebilirlik kavramı çerçevesinde engelsiz kent yaklaşımının bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bağlamda erişilebilirlik ve kentleşmeye ilişkin kavramsal çerçeve ele alınmış, ardından, kanun, yönetmelik, standart ve göstergelere göre içerik oluşturulmuştur. Avrupa birliği çalışmaları dikkate alınarak başlıklar belirlenmiştir. Türkiye'deki engelsiz kent deneyimleri hakkında bilgi verilmiş, yetersizlikler tespit edilmiş ve buna yönelik öneriler geliştirilmiştir.

2. Kavramsal Çerçeve

Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre, engel; herhangi bir şeyin olmasını önleyen her türlü mani, sebep, mania, pürüz, müşkül, ket ya da handicap anlamında kullanılmaktadır. Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimseye denmektedir. 5378 sayılı kanunun 3. Maddesi “c” fıkrasına göre engelli: Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi ifade eder. Engellilik türleri işitme, konuşma, ortopedik, zihinsel, görme ve süregelen engelli olarak sıralanmaktadır.

Engelsizlik kelimesinin anlamı pozitif yönde erişilebilirlik ile örtüşmektedir. 5378 sayılı kanunun 3. Maddesi “f” fıkrasına göre, erişilebilirlik: Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasını, g) Erişilebilirlik standartları ise, Türk Standartları Enstitüsünün erişilebilirlikle ilgili yayınladığı standartlarını ifade etmektedir.

Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre kent (şehir); yirmi binden çok nüfusu olan, bu nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işlerle uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı; kent, site. Keleşe göre, kent: Sürekli toplumsal gelişme içinde bulunan ve toplumun, yerleşme, barınma, gidişgeliş, çalışma, dinlenme, eğlenme gibi gereksinimlerinin karşılandığı, pek az kimse nin tarımsal uğraşlarda bulunduğu, köylere bakarak nüfus yönünden daha yoğun olan ve küçük komşuluk birimlerinden oluşan yerleşim birimidir (Keleş, 1980).

Sanayileşmiş ülkelerde kent planlamalarının gelişimi genelde beş merhalede ele alınmaktadır. Birinci aşamada kent planlaması kentleri güzelleştirmenin bir aracı olarak görülmektedir (city beautiful movement). İkinci aşama, kentlerin imarı ve planlaması bir mühendislik çabası olarak görülmüş, kentin türlü faaliyetlerinin görülmesine yarayacak yapıların yapılmasında etkinlik sağlamak amacı baş önceliği olmuştur. Bu aşamada mimarlar ve mühendisler baş aktör olarak görülmektedir. Üçüncü aşamada, kent planlamacılığı salt bir teknik uğraşı olmak yerine ekonomik ve toplumsal etmenlerin de hesaba katıldığı çok yönlü bir çaba olarak dikkate alınmıştır. Bu aşamada teknik elemanların yanı sıra toplum bilimlerinde uzmanlaşmış kişilerin planlama takımlarında yer aldığı görülmüştür. Dördüncü aşamada, coğrafi kapsam değişikliği olmuş, kentleri kendi içerisinde planlamanın yetersizliği kabul edilmiş, çevrelerindeki köy

ve kentlerden bağımsız olan bir planlama yaklaşımının geçerli sayılmayacağı anlaşılmıştır. Beşinci aşamada, siyasal boyutlar eklenmiştir. Kamuoyu baskı grupları, yerel yönetim ilişkileri, rant paylaşımı, ve nüfuz ticareti gibi siyasal bilim yazınına özgü kavramların kent plancılarınca sık sık kullanıldığı görülmektedir (Keleş, 2018). Kent plancılarının son dönemdeki uygulamaları içerisinde sürdürülebilirlik, akıllı kent ve erişilebilirlik kavramları ön plana çıkmaktadır. Planların büyük bir çoğunluğu ise erişilebilirlik yönünden değerlendirmeye tabi tutulmaktadır. Bakanlık ve yerel yönetimlerin bu konuyla ilgili çalışmalarına birçok noktada görmek mümkündür. Hatta buna yönelik Avrupa Birliği ülkelerinde yarışmalar dahi düzenlenmektedir. Bunlar arasında en fazla bilineni Avrupa Birliği'nin 2011 yılından bu yana yaptığı “European Access City” ödülünün sahibini bulduğu yarışmadır. Bu ödül sadece yaşanılabilir ve erişilebilir olma özelliği taşıyan kentlere verilmektedir.

Tablo I: Engelsiz Avrupa Kenti Ödüllerini Alan Şehirler

Yıl	Kent - Ülke
2011	Avila- İspanya
2012	Salzburg-Avusturya
2013	Berlin- Almanya
2014	Gothenburg-İsveç
2015	Borås - İsveç
2016	Milano- İtalya
2017	Chester- İngiltere
2018	Lyon- Fransa
2019	Breda-Hollanda
2020	Warsaw-Polonya
2021	Jönköping-İsveç
2022	Luksembourg City- Lüksemburg
2023	Skellefteå- İsveç

Kaynak: (Avrupa Birliği, 2023, s. 11)

Ticari bir ürün iyi bir şekilde pazarlandığı takdirde bundan en fazla faydayı o ürünün üreten işletmeler elde ederken, bir kent iyi pazarlandığında o şehirde yaşayan hemen hemen herkes bu durumdan maddi ve manevi fayda sağlamaktadır (Polat, 2017). Engelsiz kentler oluşturmak kent imajı ve buna bağlı olarak elde edilecek getirilerin önünü açmaktadır.

3. Erişilebilir Kent Uygulamasının Boyutları

Engelsiz kentlerin temel özellikleri arasında; erişilebilir yollar ve kaldırımlar (düzgün, kaymaz zeminler, rampalar), engelli asansörleri ve platformları, sesli ve görsel yönlendirme sistemleri, kamusal alanlara ve toplu taşımaya kolay erişim, yeterli sayıda engelli tuvaleti, şehir içi ulaşımında engelli araçları için uygun donatılar, engelliler için uygun tasarımlar, yeterli aydınlatma, güvenlik önlemleri, bilgi erişilebilirliği ve iletişim gibi alanlar görülmektedir.

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun hükümlerine göre inşa edilmiş çevrede engellilerin erişilebilirliği söz konusu olduğunda planlama, tasarım, inşaat, imalat, ruhsatlandırma ve denetleme süreçlerinde erişilebilirlik standartlarına uygunluk sağlanmaktadır. Bu Kanun kapsamında; a) Mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar, spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel alt yapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış ve umuma açık hizmet veren her türlü yapıların, b) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmi yapıların, c) Bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, d) Özel ve kamu toplu taşıma sistemleri ile sürücü koltuğu hariç dokuz veya daha fazla koltuğu bulunan özel ve kamu toplu taşıma araçlarının engelli bireylerin erişilebilirliğine uygun olması zorunludur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Erişilebilir kent uygulamalarının boyutları çeşitli faktörlere göre değişebilir. Boyutları belirlemek için yasalar, standartlar, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın çalışmaları ve Avrupa Birliği'nin çalışmaları incelenmiştir. Yasalar ve standartlar hakkında giriş bölümünde ve metin içerisinde bu düzenlemeler hakkında bilgi verilmiştir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının 2023 yılında yayınladığı 2030 Engelsiz Vizyon eserinde, engellilere yönelik hizmetlerde sekiz temel başlık oluşturulmuştur. Bunlar: a) İçermeci ve erişilebilir toplum, b) Hakların korunması ve adalet, c) Sağlık ve iyilik hali, d) Kapsayıcı eğitim, e) Ekonomik güvence, f) Bağımsız yaşam, g) Afet ve insani bakımdan acil durumlar, h) Uygulama ve izlemedir. Bu başlıklar içerisinde konumuz bakımından önemli olan birinci başlıktır. İçermeci ve erişilebilir toplum başlığına göre belirlenen hedef konular şunlardır: a) Engellilik alanında hak temelli yaklaşımın yaygınlaştırılması, b) Engellilerin sosyal, kültürel etkinlikler ile turizm, rekreasyon ve spor faaliyetlerine katılımının güçlendirilmesi, c) Kamu kullanımına açık alanların erişilebilirliğinin sağlanması, d) Erişilebilir konut hizmetlerinin geliştirilmesi, e) Ulaşım hizmetlerinin ve sistemlerinin erişilebilir hale getirilmesi, f) Bilgi ve iletişim teknolojileri ile elektronik hizmet sistemlerinin erişilebilirliğinin artırılması, g) Erişilebilirlik izleme ve denetiminin güçlendirilmesidir (T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023d).

Tüm bu boyutlar ve özellikler, erişilebilir bir kenti tanımlamakta ve kent planlamasının ve hizmetlerin bu ekseninde geliştirilmesini gerektirmektedir. Ancak, bunların her biri yerel bağlam ve ihtiyaçlara bağlı olarak farklı şekillerde uygulanabilme özelliğine sahiptir. Ancak boyutların sahip olduğu bu farklılıklarından dolayı daha net ve belirgin kıstaslar üzerine araştırmayı kurgulama ihtiyacı doğmuştur. Bu noktadan hareketle boyutların dayanağı uzun yıllar bu işte ihtisaslaşmış Avrupa Birliğinin Avrupa Engelsiz Kent (European Access City) ödülü için düzenlediği başlıklar çerçevesinde oluşturulmasının daha uygun olacağına kanaat getirilerek bu başlıklar esas alınmıştır. Araştırmanın alt başlıkları şunlardır:

- Yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği (Accessibility of the built environment and public spaces)
- Ulaşım ve ilişkili altyapıların erişilebilirliği (Accessibility of transportation and related infrastructures)
- Yeni teknolojiler dahil iletişim ve enformasyon erişilebilirliği (Accessibility of information and communication, including information and communication technologies)
- Kamu servisleri ve etkinliklere erişilebilirlik (Accessibility of public facilities and services)

3.1. Yapılı Çevrenin ve Kamusal Alanların Erişilebilirliği

Yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği, engelli bireyler ve yaşlılar dâhil olmak üzere herkesin, çevreye ve kamusal alanlara eşit düzeyde erişmesini sağlayacak şekilde tasarlanması anlamına gelmektedir. Bu çerçevede kent merkezi tasarımı, cadde ve kaldırımlar, parklar, meydanlar, anıtlar ve binalar, açık alanlar, çalışma ortamları, pazarlar, festivaller vb. yerlerin erişilebilir olmasına bakılmaktadır (Avrupa Birliği, 2023). Temelde iki boyut üzerinde durmak doğru olabilir. Bunlar: Yapılı çevrenin erişilebilirliği ve açık alanların erişilebilirliğidir.

a) Yapılı çevrenin erişilebilirliği; her bir binanın veya inşası yapılmış yerlerin erişilebilir olması anlamına gelir. Bina girişinin yüzeyi düz sabit, dayanıklı, ıslak ve kuru halde kaymayan malzeme ile kaplı olması, paspasların uygunluğu, aydınlatmanın yeterliliği, kot farkının giderilmiş olması, eşiklerin düzeltilmesi, basamak ve merdivenler uygun teçhizatla (kaymaz şeritler, basamakların yüksekliği, uçlarının çıkıntısı, rampa, turabzan, küpeşte, asansör vb.) donatılması, iç ve dış kapıların genişliğinin yeterli olması, balkon ve pencerelerin uygunluğu, tuvalet ve banyonun (sabunluk, tuvalet kağıdı, musluk, ayna, sifon, klozet, tutunma çubuğu, acil durum çubuğu, vb.) yeterliliği, bilgilendirme ve işaretlemelerin uygun yapılması, gerektiği yerde Braille ve piramit kabartmalı yazıların varlığı binanın engellilerin kullanılması bakımından önemli görülmektedir. Sonuçta bina

içerisinde yatay ve dikey olarak her alanın erişilebilir olmasına dikkat edilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). İmar mevzuatı ve Engelliler Hakkında Kanun kapsamında yeni yapılan konutların projesi hazırlanırken ve inşaat aşamasında her türlü denetim ve onay durumlarında ilgili mevzuatta yer alan erişilebilirlik hükümlerine uyulması zorunludur (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

b) Açık alanların erişilebilirliği; kent parkları (yaya yolları, çocuk oyun alanları, çeşmeler, banklar, piknik masaları), halka açık telefon kulüpleri, halka açık tuvaletler, otoparklar (açık ve kapalı), oyun alanları, plajlar ve diğer açık hava mekânları, engelliler ve yaşlılar tarafından rahatça kullanılabilmesi için erişilebilir duruma getirilmektedir. Yol ve alanların erişilebilirliği için bu alanlar; kot farkı, basamak, rampa (rampanın yüzeyinin uygun malzeme ile yapılması, genişliği, uzunluğu, eğimi, aydınlatması, yönlendirmesi, rampa giriş-çıkışı manevraya uygunluğu), küpeşte, tırabzan, asansör vb. araçlarla standartlara uygun hale getirilmektedir. Pano ve levhaların ve üzerlerinde gerekli görülen bilgilendirme ve işaretlemelerin uygun formatta olmasına dikkat edilmektedir. Kaldırımdan girişe, girişten danışma birimine kadar hissedilebilir yürüme işareti, yürüyüş güzergâhını işaret etmek için kılavuz yüzey kullanılması, hissedilebilir yüzeyin çevreleyen yüzeyden yüksekliği, rengi, kesintiye uğramadan devam etmesi, kılavuz izin genişliği standartlara uygun hale getirilmektedir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013). Halka açık telefon kulüplerinin yüksekliği, genişliği, derinliği, kapısı, işaretlemeleri, frekans yükselticisi, ses frekansı işitme cihazı kullananlara uygunluğu erişilebilirlik bakımından gözlenmektedir. Halka açık tuvaletlerin en az iki adet (bir kadın, bir erkek) olması, yönlendirmesi, kapının açılış yönü, zemin malzemesi, genişliği, derinliği, tekerlekli sandalyenin klozete erişimi, kapının kapanabilmesi, geçiş genişliği, uygun lavabo, musluk, sifon, tuvalet kâğıdı, sabunluk, ayna, tutunma çubuğu, taharet musluğu, acil durum çağrı aparatı, bilgilendirme, işaretler, işaretlerin okunma ve anlaşılma durumu, rengi, görme engelliler için Braille yazı, kabartmalı piramit Latin harflerin engellilere uygun halde yapılmasına dikkat edilmektedir. Kent parklarında girişinin kot farkı, rampanın uygunluğu, yönlendirme, küpeşte, tırabzan, merdivenlerin malzeme uygunluğu, yüksekliği, çıkıntı durumu uygun hale getirilmektedir. Kent parklarındaki yaya yollarında, yüzeyin malzemesi, suyuolları, ızgaranın engel teşkil etmeyecek biçimde ayarlanması yapılmaktadır. Yollardaki direkler, tabelalar, süs bitkileri, panolar, tezgâh, masa, sandalye vb. engellerden arındırılmasına sürekli dikkat etmek gerekmektedir. Kot farkının, basamak ve merdivenler, rampa, hidrolik asansör, platform asansör vb. malzeme ve araçlarla giderilmesi gerekmektedir. Çocuk oyun alanlarının engellilere fiziki bakımdan açık olması, oyun gruplarında zihinsel,

görme, ortopedik, ruhsal, duygusal engelli çocuklar için özel oyuncakların bulundurulması, oyun alanının zeminin herkeşe uygun olması, ihtiyaç duyulduğunda dinlenmek için alanın var olmasına önem verilmektedir. Parktaki çeşmelerin yönlendirme işaretlerine, tekerlekli sandalye ile yanaşabilmesine, su içme yerine ulaşabilmesine dikkat edilmektedir. Parktaki bankların sır dayanağı, kol dayanağı, yüksekliği, bankların yanına tekerlekli sandalyenin yanaşabilir olması engellilerin faydalanabilmesi için önemlidir. Benzer şekilde parktaki piknik masalarının da engelliler yönelik düzenlenmesi önemli görülmektedir.

Türkiye’de yapılı çevrenin ve kamusal alanların erişilebilirliği konusunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. 2011 yılında yayınlan Türk standardı TS 9111, engelliler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için binalarda erişilebilirlik gereksinimlerini belirlemektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde Engelliler Yasası Erişilebilirlik Yönergeleri (ADAAG)’ne dayanmaktadır. Standart, binaların engelliler tarafından erişilebilir olmasını sağlamak için tasarım ve inşaat gereksinimlerini belirlemektedir. Erişilebilirlik standartlarına göre temel erişilebilirlik konuları: Binalara girme, kullanma ve tahliye etme; içinde engellilerin de bulunduğu kişiler, aileleri ve içinde gruplar için güvenli ve rahat olmalıdır. TS 9111’ e dair sağlanması gereken hususlar şunlardır (Türk Standartları Enstitüsü, 2011) (Türk Standartları Enstitüsü, 2023); a) Ana girişe yakın otopark yeri, b) Dışarıdaki kullanımlar için düz ayak giriş ve çıkışlar, c) Girişe bağlanan erişilebilir bir yol, d) Yalın ve kullanışlı planlar, e) Kısa mesafeler, f) Danışma masasına, asansörlere ve engelli tuvaletine rahat ulaşım, g) Katlarda basamaksız ve engelsiz, düz ayak yürüme alanı, h) Acil durumlar için de kullanılabilen güvenli ve ferah asansörler, i) Acil durumlarda kullanmak için algılanabilir ve belirgin yangın tahliye yolları, j) Kaymayı önleyici (ıslak/kuru), sürtünme katsayısı yüksek malzeme ile döşenmiş yürüyüş yüzeyleri, k) Kullanımı rahat, acil durumlarda tahliye/kurtarmaya yardımcı olan ve kolaylık sağlayan güvenli merdivenler ve merdiven kızaklı özel tahliye sandalyesi, l) Islanması muhtemel yerlerin yüzey kaplamasının sürtünme katsayısı yüksek malzeme ile döşenmesi, m) Yeterli manevra alanı, n) Gerekli kapı açıklıkları ve kolay kapı kullanımı, kapıları tekerlekli sandalye ile açma ve kapatmayı olanaklı kılan yeterli alan, o) Kontrol düğmeleri ve anahtarlarının uygun yükseklikte, konumda, renkte olması ve rahat kullanımı, p) İyi işaretleme, r) İyi aydınlatma, s) Duvarlarda, döşemelerde, kapılarda ve işaretlemede iyi bir görsel zıtlık, t) İyi akustik, u) İki veya daha fazla duyu yoluyla (hissedilebilir, işitsel ve görsel) iletişim sağlayabilecek önemli bilgilendirme, v) Ses yükseltici sistemlerdir.

Kent yaşamının engellilerin erişilebilirliğine uygun düzenlenmesi yasal zorunluluktur. Engelliler Hakkında Kanunun yedinci, geçici ikinci ve geçici üçüncü maddelerinde kamu

kullanımına açık binalar, açık alanlar ve toplu taşıma araçlarında ve hizmetlerinde erişilebilirliğin sağlanmasına ve geçici üçüncü maddede erişilebilirliğin izlenmesi ve denetlenmesine yönelik amir hükümler yer almaktadır. 2013 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe sokulan ve 2016 yılında revize edilen Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği gereği, illerde valilikler bünyesinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları, umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapmak üzere kurulmuştur (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). 2019 yılında Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği'nde (Tablo 2) yapılan revizyon ile Yönetmelik eki olan Proje Kontrol Formu Örneğine Erişilebilirlik Kontrol Formu kısmı eklenmiştir (Uyaroğlu, 2023).

Seksen bir ilde Valilik bünyesinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme komisyonları oluşturulmuştur. Bu komisyonlar Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme formları çerçevesinde kanun ile belirlenen kamu kullanımına açık bina, açık alan ve toplu taşıma araçlarının inceleme ve denetimlerini gerçekleştirmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a). Erişilebilirlik mevzuatına uygunluğu komisyonca belirlenenlere ise valilik tarafından erişilebilirlik belgesi verilmektedir. Bu kapsamda, umuma açık hizmet veren her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma araçlarını yerinde ziyaret ederek erişilebilirlik durumunu tespit eder. Tespit edilen eksiklikler için gerekli uyarı ve tavsiyelerde bulunur. Erişilebilirlik İzleme ve Denetim Yönetmeliği, engelli bireylerin topluma tam ve etkin katılımını desteklemek için önemli bir adımdır. Yönetmelik, erişilebilirlik mevzuatının uygulanmasını izleme ve denetlemek suretiyle, engelli bireylerin erişilebilirlik koşullarından yararlanmasını sağlamaya çalışmaktadır. Yönetmeliğin ekleri, umuma açık hizmet veren her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Ek formlar, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından hazırlanmış olup, erişilebilirlik standartlarına göre düzenlenmiştir. EK 1: Binalar için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu; bina girişleri, iç mekanlar, dış mekanlar ve çevre düzenlemeleri açısından erişilebilirliği değerlendirmektedir. Formda yer alan sorular, binalarda erişilebilirlik standartlarına uygunluğun tespit edilmesini amaçlamaktadır. EK 2: Açık Alanlar için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu; açık alanların erişilebilirliğini değerlendirmektedir. Formda yer alan sorular, açık alanlarda erişilebilirlik standartlarına uygunluğun tespit edilmesini amaçlamaktadır. EK 3: Toplu Taşıma Araçları için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu; toplu taşıma araçlarının erişilebilirliğini değerlendirmektedir. Formda yer alan sorular, toplu taşıma araçlarında erişilebilirlik standartlarına uygunluğun tespit edilmesini amaçlamaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013).

Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğinin on beşinci maddesine göre; Yerinde incelemeler sonucu uygunluğu belirlenen umuma açık hizmet veren her türlü yapı, açık alan ve toplu taşıma araçları için erişilebilirlik kararı verilmektedir. Komisyonca uygunluğu belirlenenlere valilik tarafından erişilebilirlik belgesi düzenlenmektedir (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023). Erişilebilirlikle ilgili yükümlülüklerini yerine getirmediği tespit edilen gerçek ve özel hukuk tüzel kişilerine idari para cezası kesilebilmektedir. Komisyonlara kamu kullanımına açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarının denetimi için Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü aracılığıyla şikâyet başvurusunda bulunulabilmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a). Bu yöndeki çalışmalar düzenli olarak devam etmektedir.

Tablo II: Yıllara Göre Erişilebilirlik Belgesi Verilen Yerin Türüne Göre Dağılımı

Yıl	Bina	Açık Alan	Toplu taşıma aracı	Toplam
2014	6	1	2	9
2015	35	1	1	37
2016	16	4	0	20
2017	106	0	208	314
2018	114	2	297	413
2019	161	0	109	270
2020	223	8	471	702
2021	333	9	418	759
2022	306	6	276	588
Toplam	1299	31	1782	3112

Kaynak: (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2023)

Kat Mülkiyeti Kanununa tabi apartman, site ve benzeri konutlarda yaşayan bireyler kendi engeline uygun tadilat yaptırabilmektedir. Engellilerin yaşamına zorunluluk göstermesi halinde, proje tadili kat maliklerinin en geç üç ay içerisinde yapacağı toplantıda görüşülerek sayı ve arsa çoğunluğuyla karara bağlanır. Toplantının belirlenen süre içinde yapılmaması veya tadilat talebinin çoğunlukla kabul edilmemesi hallerinde; Kat maliki, tadilatı yapılacak binanın ruhsat işlemlerinin yapıldığı kuruluşa başvuru yaparak komisyon oluşturulmasını talep edebilmektedir. İlgili kat malikinin talebi üzerine bina güvenliğinin tehlikeye atılmadığı bildirir komisyon raporuna bağlı olarak ilgili mercilerden alınacak tasdikli proje değişikliği veya krokiye göre onarım, inşaat ve tesis yapılır. Bu halde proje tadilatına ilişkin imalat ve

inşaat giderleri başvuru sahibine aittir. İlgili merciler, tasdikli proje değişikliği veya kroki talep dosyalarını en geç altı ay içinde sonuçlandırmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Uygulama bakımından birçok kentin yapılı çevre ve kamusal alanlarında engellilerin erişilebilirliği önemsenerek düzenlemeler yapılmaktadır. Binalardaki girişler, yatay ve dikey dolaşimleri, açık alanlarda meydan, park, kaldırım, yol, tuvalet vb. yerlerin erişilebilir olması yönünde çalışmalar devam etmektedir. Ancak bu yöndeki çalışmalarda çok eksiklerin bulunduğu araştırmacılar tarafından tespit edilmiştir (Erten & Aktel, 2020). (Pouya & Savaş, 2020) (Akgün, 2022) (Çam & Bilgili, 2022) (Çakar, 2022) (Koç & Koç, 2022) (Özteke Kozan, Bozgeyikli, & Kesici, 2018) (Özyılmaz, 2022) (Gök, Akış, & Yıldırım Evsen, 2020) (Tiyek, Eryiğit, & Baş, 2016) Pek çok kaynağa göre özellikle kentlerimizde erişilebilirliği kısıtlayan eksiklikler şunlardır: a) Uygun olmayan zemin kaplamaları-bozuk ya da kaygan yüzeyler, b) Güvenlik tedbiri alınmayan altyapı çalışmaları, c) Çok yüksek ya da çok dar kaldırımlar, d) Uygun olmayan rampalar, e) aydınlatılmamış sokaklardır (Odabaş Uslu & Güneş, 2017).

3.2. Ulaşım ve İlişkili Altyapıların Erişilebilirliği

Bu kapsamda otoparklar, havaalanları, tren istasyonları ve otobüs terminalleri, taksiler, trenler, otobüsler ve tramvayların varlığı, gidilecek mekânlara yakınlığı, toplu taşıma araçlarının birbirine bağlantısı ve yolculuk bilgilerinin kullanılabilirliği ve en önemlisi erişilebilirliğinin herkese açık olması ön plana çıkmaktadır (Avrupa Birliği, 2023).

Erişilebilir ulaşımın amacı, hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin ulaşım hizmetlerine erişimini kolaylaştırmak, sosyal hayata katılmalarını desteklemektir. Bu amaca yönelik hedefler belirlenmiş olup bunlar; ulaşım altyapısının, araçlarının ve hizmetlerinin erişilebilirliğini artırmaktır (T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2020).

Yollar, yaya kaldırımları, yaya geçitleri (ışık kontrolsüz hemzemin yaya geçidi, yaya alt geçit, yaya üst geçit, pelikan yaya geçidi, kavşak adalı veya refüjlü yaya geçidi), duraklar (otobüs durakları, raylı taşıma durakları, açık ve kapalı otoparklar) standartlara uygun olarak yapılmaktadır. Yolların, kaldırımların, geçitlerin ve durakların genişliği, eğimi ve yüzeyi, hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin erişimini kolaylaştıracak şekilde tasarlanmaktadır. Yaya geçitlerinin ve diğer trafik işaretlerinin erişilebilirliğini sağlamak için, kabartma levhalar, sesli işaretler ve diğer yardımcı araçlar kullanılmaktadır.

Yaya kaldırımları, taşıt yolu boyunca devam eden, kesinti noktaları bağlanabilmiş, yoğunluğa yeterli, kaldırımlardaki pano, direk, levha, askı, taşıtlar, tümsekler, çukurlar, taşıt engelleyiciler, otopark zincirleri vb. engellerden arınmış yeterli genişlikte (düşük 150 cm, az 200, - orta 250, - yüksek

yoğunlukta 300 cm net geçiş) olması gerekmektedir. Yaya kaldırımının kenarları, kaplaması, enine ve boyuna eğimi, rampalar ve eğimler, yüksekliği engellilerin hayatını kolaylaştıracak biçimde yapılmaktadır.

Yaya kaldırımları da engelli güvenliği büyük önem arz etmektedir. Bunun için hissedilebilir yürüme yüzeyleri yapılmakta, kot farkları giderilmekte, engellere, yaya geçidi olan yerlere ve karar noktalarına dikkat çekmek için uyarı yüzeyi, kılavuz yüzey yapılmaktadır. Hissedilebilir yüzeyin yüksekliği en fazla 8 mm, rengi çevrenin rengine zıt, kesintiye uğramadan devam eden, her iki taraftan 60 cm engelsiz, üstten 220 cm engelsiz ve yeterli aydınlatma ile donatılmaktadır.

Yaya geçidin makul durumda olması için uzaktan görülmesi, 20 metre önceden işaret verilmesi, hem araçlara hem yayalara flaşlı sarı ışık bulundurulması istenmektedir. Geçitlerin yüzeylerindeki kaplama malzemelerin kaymaz ve düz olması engellerden arındırılmış geçiş genişliğinin yeterli olması, yoğun yerlerde yaya geçidinin başlangıcına kadar 110 cm boyunca korkuluk bulunması aranan şartlar arasındadır. İşitme engelliler için ışıklı figür, işitime engelliler için sesli yaya uyarıcısı, bilgilendirici, yönlendirici ve uyarıcı işaretler ve bu işaretlerin rengi standartlara göre düzenlenmektedir. Karşıya geçiş süreleri yeterliliği, gereken yerlerde yolun ortasında yaya adalarının oluşturulması, uyarıcı yüzey uygulaması, kılavuz izi, yer çizgilerinin aktif durumda bulunması elzemdir. Yeterli derecede aydınlatılmış, kot farkı giderilmiş, basamak ve merdivenler için alternatifleri oluşturulmaktadır.

Erişilebilirliğe uygun duraklar için durağın görünmesi, bulunabilmesi, işaretlemelerin düzenli olması, bilgilendirmenin yeterliliği (dijital, sesli, görsel), yüzeyin uygun malzeme yapılmış olması, oturma bankının engelli bireylere uygun olması, şeritlerin varlığı, rampa ve yüzey eğimin oranı önemsenmektedir. Özellikle göreme engelliler için hissedilebilir yürüme yüzeyi işaretleri, yönlendirme işaretleri, kılavuz yüzey, uyarıcı yüzey, taşıma hizmetine ilişkin bilgilendirmelerin varlığı istenmektedir. Tutunma barlarının (kapalı, yarı açık, açık) varlığı, araç ve durak zeminin seviye eşitliği, hava şartlarına karşı korunak durumu, bilet toplama noktasının yüksekliği ve genişliği, bilet satış noktasının genişliği, derinliği, genişliğinin kot farklarını giderilmesi önemlidir.

Otoparkların (açık ve kapalı) erişilebilirliği için engellilere ayrılan araç yerinin sayısı, giriş mesafesi, hava şartlarına karşı koruması, genişliği, uzunluğu, kaldırım olan ilişkisi, kot farklarının rampa, asansör vb. araçlarla giderilmiş olması, asansörün kapılarının açık kalma süresi, işaretleme ve bilgilendirmelerin standartlara uygun olması beklenmektedir.

Toplu taşıma araçlarının ve duraklarının erişilebilirliğini sağlamaya yönelik; toplu taşıma araçlarının kapıları,

merdivenleri ve koltukları, hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin erişimini kolaylaştıracak şekilde yapılmaktadır. Toplu taşıma duraklarında, rampalar, asansör, engellilere uygun koltuklar, sesli ve görsel bilgilendirme sistemleri ve diğer yardımcı araçlar kullanılmaktadır. Diğer yandan ulaşımı kolay hale getiren iletişim ve bilgi sistemleri yaygın hale gelmektedir. Rezervasyon, biletleme, bilgilendirme ve benzeri hizmetler herkes için verilmektedir.

Toplu taşıma araçlarının yerden yüksekliği, koltuklar ve boşlukların (koltuk sayısı yeterli, özel tasarlanmış, işaretleri görülebilir ve anlaşılabilir, biniş ve iniş için en uygun kısımda, manevra ve rehber köpek için yeterli boşluğa sahip, kolçaklı, el tutma yeri olan, genişliği, yüksekliği ve ara boşluğun yeterli) yeterliliği, iletişim cihazları (erişilebilir, iç iletişim cihazlarının kumandaları avuç içi ile çalıştırılabilir, rampa ve asansörde iletişim varsa erişilebilirliği, kapı kumandası) engellinin kullanımına uygundur. Piktogramların yeri, taban eğiminin ve malzemesinin uygunluğu, tekerlekli sandalyenin yeri, boşluğu, sabitlemesi ile ilgili düzenlemeler yapılmaktadır.

Araca binmeyi kolaylaştıran düzeneklerden kumandalar, asansör (güç tahrikli asansör, elle çalıştırılan asansör), rampa (güç tahrikli rampa, elle çalışan rampa), karoserin güvenli olması, acil çalıştırma mekanizmasının bulunması gerekmektedir.

Benzer durumlar raylı sistemlerde, gemilerde, limanlarda, hava limanlarında ve hava yolu araçlarında görülmektedir.

Türkiye’de ulaşım ve ilgili altyapıların erişilebilirliği konusunda önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu yöndeki çalışmalar yasalarla desteklenmekte ve zorunlu hale getirilmekte, verimli ve düzenli olması bakımından standartlar belirlenmekte, yapılan çalışmaların sahadaki karşılığının görülmesi için denetim ve izlemeler yapılmaktadır.

Engelliler hakkındaki kanunun (5378) yedinci maddesinde erişilebilirlik başlığı altında ulaşım ve toplu taşıma ile ilgili kriterler getirilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2005). 3194 sayılı yasanın birinci ek maddesinde “fiziksel çevrenin özürülüler için ulaşılabilir ve yaşanılabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik, altyapı alanlarında ve yapılarda, Türk Standartları Enstitüsünün ilgili standardına uyulması” zorunlu tutulmuştur (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1985). 2023 yılında yayımlanan Yaya Yolları ve Kaldırımların Tasarım Kuralları Hakkındaki yönetmelikte, yayaların; yaya yollarında, kaldırımlarda ve yeşil alanlardaki yürüme yollarında hareketlerini erişilebilirlik gereklerine uygun olarak kesintisiz sürdürebilmeleri ve bağımsız, rahat, güvenli ulaşımalarının sağlanması için gerekli düzenlemelerin planlanması, projelendirilmesi ve yapımına ilişkin usul ve esasları belirlenmiştir (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2023).

Türk Standartları Enstitüsü TS 12576 standartla, şehir içi yollarda kaldırımlar ve yaya geçitlerinde erişilebilirlik için yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını belirlemiştir. Standart, 1999 yılında yayınlanmış ve Avrupa Birliği’nde geçerli olan EN 12576 standardına dayanmaktadır. Standart, yaya yollarının ve kaldırımların, yaya geçitlerinin ve kavşakların engelliler tarafından güvenli ve rahatça kullanılabilmesi için gerekli koşulları belirlemektedir. Standart, aşağıdakileri kapsamaktadır:

- Yaya yollarının ve kaldırımların genişliği ve eğimi
- Kaldırımlarda ve yaya geçitlerinde bordürlerin yüksekliği ve cinsi
- Yaya geçitlerinde ışıklı işaretlerin kullanımı
- Yaya geçitlerinde sesli uyarı sistemlerinin kullanımı
- Yaya geçitlerinde taktil yüzeylerin kullanımını

Standart, mimarlar, mühendisler, inşaatçılar ve şehir planlayıcıları tarafından kullanılmaktadır. Ayrıca, engelliler ve engelli konusu çalışanlar için değerli bir kaynaktır. TS 12576’nın bazı temel hükümleri şunlardır:

- Yaya yollarının ve kaldırımların genişliği en az 1,5 m olmalıdır.
- Kaldırımlarda ve yaya geçitlerinde bordürlerin yüksekliği 15 cm’den fazla olmamalıdır.
- Yaya geçitlerinde ışıklı işaretler kullanılmalıdır.
- Yaya geçitlerinde sesli uyarı sistemleri kullanılmalıdır.
- Yaya geçitlerinde taktil yüzeyler kullanılmalıdır.

TS 12576, Türkiye’deki şehirlerin daha erişilebilir hale gelmesinde önemli bir adımdır. Standart, engellilerin şehirlerde güvenli ve rahatça hareket etmelerini sağlamaya yardımcı olmaktadır (Türk Standartları Enstitüsü, 2017).

Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği tarafından ortaklaşa finanse edilen, Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler (Aile ve Sosyal Hizmetler) Bakanlığı tarafından yürütülen “Türkiye’de Yolcu Taşımacılığı Hizmetlerinin Erişilebilirliğinin Geliştirilmesi Projesi” hayata geçirilmiştir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023c)

Erişilebilir Ulaşım Stratejisi ve Eylem Planı, 2021-2025 döneminde uygulanmak üzere tasarlanmış bir plandır. Bu plan, herkes için eşit ve erişilebilir ulaşımı hedefler ve bu perspektiften projeler üretmeyi amaçlar. Plan, özellikle hareket kabiliyeti kısıtlı bireylerin hayatını kolaylaştırmak ve toplumun tüm üyelerinin eşit şekilde sosyal ve ekonomik hayata katılımını sağlamak amacını güder. Toplamda 6 stratejik amaç, 14 stratejik hedef ve bunlara yönelik birçok eylem belirlenmiştir. Bu eylemler arasında farkındalığın artırılması,

düzenleme ve denetlemenin güçlendirilmesi, kurumsal kapasitenin geliştirilmesi, alt ve üst yapılar ile araçların erişilebilirliğinin iyileştirilmesi ve ulaşım türleri arasında entegrasyonun güçlendirilmesi gösterilebilir (T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı, 2020).

Karayoluyla turizm taşımacılığı yapan veya şehirlerarası toplu taşıma hizmeti gören gerçek ve tüzel kişiler, engellilerin erişilebilir toplu taşıma hizmeti sağlanmasına ilişkin taleplerini azami yetmiş iki saat içinde karşılamakla görevlidir. Servis taşımacılığı yapan gerçek ve tüzel kişiler, engelli personel veya öğrenciye talep etmeleri durumunda erişilebilir taşıma hizmetini sağlamakla yükümlüdür (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Taşıma hizmetleri personeli ihtiyaç duyan kişilere yardımcı olabilecek şekilde eğitilmektedir. Engelli bireylerin toplu taşıma araçlarını kullanabilmeleri için ücretsiz veya indirimli biletle desteklenmektedir.

Uyaroğlu (2023) tarafından yapılan araştırmanın sonucu, erişilebilir mekânsal uygulamaların öncelikli alanlarının, kentsel yaya ağının binaların girişleriyle birlikte bütüncül ve kapsayıcı bir yolla çözülmesi olduğunu göstermektedir. Kentlerde bağımsız, kolay ve güvenli hareketin eşit yolla sağlanabildiği, herkese açık yaya dolaşım ağı hala sağlanamamıştır.

Ulaşım ve ilgili altyapıların erişilebilirliği, engelli bireylerin yaşam kalitesini ve topluma katılımını önemli ölçüde artırmaktadır. Erişilebilirlik, engelli bireylerin eğitim, iş, sağlık, kültür ve sosyal yaşam gibi tüm alanlarda fırsat eşitliğine sahip olmalarına yardımcı olmaktadır.

Engelsiz kent uygulamalarında ulaşım ve ilişkili alt yapılaraya yönelik çalışmalar görülmektedir. Birçok kentte bununla ilgili düzenlemeler mevcuttur. Ancak yapılan birçok çalışmanın yanı sıra önemli derecede eksiklikler bulunmaktadır. Yollar, kaldırımlar, duraklar, geçitler, otoparklar, otogarlar, istasyonlar, vb yerlerde bu eksiklikleri görmek mümkündür (Yılmaz, Olgun, Şavklı, & Öter, 2014) (Özispas & Arabelen, 2020) (Özteke Kozan, Bozgeyikli, & Kesici, 2018) (Özyılmaz, 2022) (Odabaş Uslu & Güneş, 2017) (Gök, Akış, & Yıldırım Evsen, 2020) (Tiyek, Eryiğit, & Baş, 2016). En çok görülen eksiklikler şunlardır: a) İşaret ve uyarıcı levhaların eksikliği, b) Uygun olmayan kavşak noktaları (güvenli yaya geçitleri) c) Sesli ve görsel uyarıcıların olmaması nedeniyle hizmet edemeyen ulaşım sistem ve araçlarıdır.

3.3. Yeni Teknolojiler Dahil İletişim ve Enformasyon Erişilebilirliği

İşitme engelli birey problemini kamu kurumu ya da hizmet alacağı farklı bir yerde işaret dili tercümanı olmadan nasıl anlatma imkânı bulamıyorsa çağrı merkeziyle yazılı iletişim

kuramadığında benzer duruma maruz kalmaktadır. Görme engelli banka şubesine gidene kadar birçok engelle karşılaşmasının benzerini engelliye uygun olmayan bankacılık mobil uygulamasında da yaşamaktadır. Uygulamaların herkes için erişilebilir olması isteniyorsa ürün geliştirme aşamasında iş planına erişilebilirlik dâhil edilip, alan uzmanlarıyla süreç yürütülür ise geliştirilen standartlar sayesinde çoğu ürün erişilebilir kılınmış olacaktır.

Kent yetkililerinin resmi olarak sundukları bilgilerin erişiminin herkese açık olabilmesi için bilgi ve iletişim erişilebilirliği standartlarına uygun olması beklenmektedir. Bu resmi bilgiler arasında şunlar gösterilebilir: Belediyenin multimedya tanıtım bilgileri, tavsiyeleri ve web sitesinin erişilebilirliğine ilişkin vatandaş geri bildirim prosedürleri, sanat, kültür, eğlence ve spor tesislerinde çevrimiçi bilgi sağlanması, halka açık yerlerde ziyaretçilere veya turistlere (iç ve dış alanlarda) tabela ve rehberlik bilgisi verilmesi, kamu bilgilendirme kiosklarına ve yardımcı teknolojilere erişilebilme, halk kütüphanelerinde ve çevrimiçi merkezlerde tüm topluluk için kapsayıcı bilgi ve iletişim teknoloji kaynaklarına ulaşımıdır (Avrupa Birliği, 2023).

Bilgi ve iletişimin erişilebilirliğini artırmak için fiziksel engeller ortadan kaldırılmakta, erişilebilirlik özelliği sağlamak ve bunlara yönelik eğitimler verilmektedir.

a) Fiziksel engelleri ortadan kaldırmaya yönelik altyapı ve düzenlemeler yapılmaktadır. Bilgisayarlar, klavyeler, fareler, dokunmatik ekranlar ve benzeri donanımlar, görme, işitme ve hareket kabiliyetleri sınırlı olan kişilerin bile kullanılabileceği şekilde tasarlanmaktadır. Bu durum görme engelliler başta olmak üzere, işitme engelli ve bedensel engelli bireylerin teknolojileri ve hizmetleri kullanmasını kolaylaştırmaktadır. Diğer yandan bilgi ve iletişime engel olabilecek rampa, asansör, geniş koridor ve benzeri birçok alana ilişkin çalışmalar da yapılmaktadır.

b) Bilgi ve iletişim teknolojilerine ve hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak için erişilebilirlik özellikleri sağlanmaktadır. Bu özellikler, görme engelli, işitme engelli ve bedensel engelli bireylerin teknolojileri ve hizmetleri kullanmasını kolaylaştıracak tasarım ve özelliklerdir. Sesli betimleme, işaret dili tercümesi, büyütme, seslendirme, metin okuma, tekerlekli sandalye kullanan bireyler için erişilebilir bilgisayarlar bunlara örnek verilebilir. Web İçeriği Erişilebilirlik Standardı (WCAG), İnsan Sistem Etkileşiminin Ergonomisi (TS EN ISO/IEC 9241-151), Web İçeriği Kullanılabilirlik Standartları ve Kriteri (ISO/IEC 40500:2012) ile uyumlu web sitelerinin ve mobil uygulamaların geliştirilmesi erişilebilirliği yaygın hale getirmektedir. Bu standartlara uygun web siteleri ve mobil uygulamalar, görme engelli, işitme engelli ve bedensel engelli bireyler tarafından kullanılabilir. İşaret dili tercümesinin yaygınlaştırılması: İşaret dili tercümesi, işitme engelli

bireylerin video, film ve televizyon programlarını anlayabilmeleri için kullanılan bir hizmettir. Bu hizmet, internet üzerinden veya televizyon kanalları aracılığıyla sağlanabilir.

c) Engelli bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerini ve hizmetlerini kullanabilmeleri için eğitim ve destek sağlanmaktadır. Bu eğitimler, teknolojileri ve hizmetleri nasıl kullanacaklarını öğretmek ve engelli bireylerin karşılaşılabilecekleri zorluklarla başa çıkmalarına yardımcı olmaktadır. Eğitim: Engelli bireylere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve hizmetlerinin nasıl kullanılacağını öğretmek için eğitim sağlanabilir. Bu eğitimler, temel düzeyden ileri düzeye kadar farklı seviyelerde olabilir. Danışmanlık: Engelli bireylere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve hizmetlerinin kullanımı konusunda danışmanlık ve rehberlik sağlanabilir. Bu danışmanlık, bireysel ihtiyaçlara göre özelleştirilebilir. Teknik destek: Engelli bireylere, bilgi ve iletişim teknolojilerinin ve hizmetlerinin kullanımında ihtiyaç duydukları teknik destek sağlanabilir. Bu destek, donanım ve yazılım kurulumu, sorun giderme ve bakım gibi hizmetleri içerebilir.

TS EN ISO 9241-151, Uluslararası Standartlar Organizasyonu (ISO) tarafından yayınlanan ve yazılım Dünya Çapında Web kullanıcı arayüzlerinin insan odaklı tasarımına rehberlik eden ve kullanılabilirliği artırmayı amaçlayan bir standarttır. Bu Standart, Üst düzey tasarım kararları ve tasarım stratejisi, içerik tasarımı, gezinme ve arama, içerik sunumu kapsamakta ve web kullanıcı arayüzlerini engelli kullanıcılar için daha erişilebilir hale getirmeyi tasarlamaktadır. Kullanıcıların alışık olduğu davranış kalıpları göz önüne alınarak daha etkin ve verimli bir kullanım amaçlanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023). Bu standart güncel olarak geri çekilmiş durumdadır.

WCAG ile ISO/IEC 40500:2012 benzer standartlardır. ISO/IEC 40500:2012 web içeriğinin erişilebilirliğini ve kullanılabilirliğini iyileştirmeyi amaçlayan bir uluslararası standarttır. Standart, web içeriğini tasarlayan, geliştiren ve kullanan herkes için bir kılavuz görevi görür. Bu Standart: a) görsel özellikleri bakımından; metin, görsel öğeler, renk ve kontrastı kullanıcılar tarafından kolayca okunabilir ve anlaşılabilir olmasını amaçlamaktadır. b) Kullanıcı etkileşimi bakımından; web içeriği, başlıklar, bağlantılar, formlar, hata bildirimleri, yardım ve destek araçları ile kullanıcıların görevleri kolayca ve verimli bir şekilde tamamlamasına olanak tanımaktadır. c) Erişilebilirlik bakımından; web içeriği, görme engelli, işitme engelli, öğrenme güçlüğü çekenler, zihinsel engelliler, hareket kısıtlılığı olanlar, konuşma engelliler, duyarlılığı yüksek olan kullanıcılar dahil olmak üzere mümkün olan en geniş kullanıcı yelpazesine erişilebilir olması beklenmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2023). Dijital erişilebilirlik hakkında ulusal ve uluslararası birçok

standart bulunmaktadır (Çetin, 2023). Bu standartların tanımını yapmak ve ayrıntılarını vermek başka araştırma konusu olarak görülmektedir.

E-Devlet'te Engel Yok projesi kapsamında gerçekleştirilen Engelsiz Çağrı Merkezi projesi ile işaret dili bilen e-Devlet Çağrı Merkezi çalışanları ile görüntülü olarak görüşme imkânına kavuşan engelli vatandaşlarımız e-Devlet Kapısı ile ilgili tüm soru ve sorunlarına buradan destek alabilmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023a).

Sınırlı erişime sahip bireyler, bilgiyi seçme ve işleme yeteneğinde önde olanlar tarafından geride bırakılma durumu ve endişesi, erişilebilirliğin önemini ortaya koymaktadır (Çetin, 2023). Engellilerin sosyal katılımını artırmak ve hizmetlerden yararlanabilmesini olanaklı kılmak için bilgi ve iletişim teknolojileri alanında erişilebilirliği sağlamak önemsenmektedir.

Belediyenin multimedya tanıtım bilgileri, tavsiyeleri ve web sitesinin erişilebilirliğine, sanat, kültür, eğlence ve spor tesislerinde çevrimiçi bilgi sağlanması, halka açık yerlerde ziyaretçilere tabela ve rehberlik bilgisi verilmesi, kamu bilgilendirme kiosklarına ve yardımcı teknolojilere erişilebilme, halk kütüphanelerinde ve çevrimiçi merkezlerde tüm topluluk için kapsayıcı bilgi ve iletişim teknoloji kaynakları merkezi ve yerel yönetimler tarafından hizmeti verilmektedir (Urhan & Güllü, 2023) (Karagün & Namlı, 2023) (Göktürk & Özyurt, 2023) (Küçükmanisa & Karaca, 2023) (Ankara Belediyesi Engelli Hizmetleri, 2023) (İstanbul Büyükşehir Belediyesi, 2023) (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2023) (Bursa Büyükşehir Belediyesi, 2023).

3.4. Kamu Servisleri ve Etkinliklerin Erişilebilirliği

Bu başlıkta; sosyal hizmetler, sağlık, gençlik, eğitim, eğlence, spor, kültür, istihdam, eğitim, barınma ve benzeri hizmetleri ile bu hizmetlere gerekli olan tesislerin ulaşılabilirliği öne çıkmaktadır (Avrupa Birliği, 2023).

Kamu servisleri ve etkinliklerine erişilebilirlik, herkesin, fiziksel engelliler, yaşlılar, çocuklar ve diğer dezavantajlı gruplar dahil olmak üzere, kamusal etkinliklere, hizmetlere ve bilgilere eşit erişimini belirtir. Aşağıda, kamusal etkinlik ve hizmetler için erişilebilirlik gerekliliklerinin çeşitli yönlerini bulabilirsiniz:

a) Kamu servislerine ve etkinliklerine fiziksel erişim: Bu düzenlemeler, kamu binaları, hastaneler, okullar, kültür merkezleri, spor tesisleri ve diğer kamu servisleri için geçerlidir. Genel kamu etkinliklerine ve hizmetlerine erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler oldukça yaygınlaşmaktadır. Rampa ve asansör gibi ulaşım olanakları, engelli tuvaletleri, sesli ve görsel uyarı sistemleri, Braille yazıları, geniş kapı ve

koridorları, alçak mobilyalara birçok yerde rastlanmaktadır.

Kamu kurumları arasında erişilebilirlik açısından en hazır olanı hastaneleri olduğu söylenebilir. Hastanelerde hizmetlere erişilebilirlik için birçok çalışma yapılmıştır. Engelli hastaların erişimine uygun yatak ve banyolar, engelli hastaların kullanabileceği özel cihazlar, tuvaletler, asansörler, rampalar, otoparklar vb. hizmetler görülmektedir.

Okullara erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler arasında şunlar yer almaktadır:

- Engelli öğrencilerin erişimine uygun sınıfların ve laboratuvarların yapılması
- Engelli öğrencilerin kullanabileceği özel cihazların sağlanması
- Engelli öğrencilerin erişimine uygun asansörlerin ve rampaların yapılması

Kültür merkezlerine erişilebilirlik için yapılan düzenlemeler arasında şunlar yer almaktadır:

- Engelli bireylerin erişimine uygun salonların ve sergi alanlarının yapılması
- Engelli bireylerin kullanabileceği özel cihazların sağlanması
- Engelli bireylerin erişimine uygun asansörlerin ve rampaların yapılması

Kütüphane, tiyatro, sinema, sergi, müze, konser alanları, opera ve bale gibi kültür merkezlerinde engelli bireylere yönelik verilen hizmetler, engelli bireylerin yaratıcılığını ve sanatsal becerilerini geliştirmeye yönelik kurs ve etkinlikler, farklı engel gruplarının gereksinimleri dikkate alınarak organize edilen yerel ve ulusal düzeydeki kültürel etkinlikler mevcuttur.

Turizm bakımından, erişilebilirlik kriterlerine uygun konaklama tesisi, engellilere özel düzenlenmiş oda/alanları seyahat ve dinlenme hizmetlerinin sunulduğu erişilebilir nitelikteki terminal, havaalanı, mola ve dinlenme tesisleri, eğlence, dinlenme ve boş zaman etkinliklerinde yararlanacakları erişilebilir alışveriş merkezi, restoran, kafe, çay bahçesi, parklar vb. mekânların uygunluğuna yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Tüm spor tesislerinin engelli sporcu ve seyirci ayrımı yapılmaksızın erişilebilir olmasına ve engelli bireylerin kullanacağı özel spor cihazlarının sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmaktadır. Yerel ve ulusal düzeyde engelli bireylerin katılımına uygun şekilde planlanan sportif ve rekreasyonel aktivitelerin çoğaltılmasına yönelik çalışmalar hızlandırılmaktadır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2016).

Özdemir (2020) tarafından yapılan araştırmada Pamukkale Belediyesi ana yerleşim alanının erişilebilirlik için geliştirilmiş standartlar çerçevesinde tüm ölçütler dikkate alınarak analiz edilmiştir. Standartlara göre alanın büyük bir çoğunluğu erişilebilir çıkmasına rağmen erişilebilirlik ölçütlerine ait alt ölçütlerinin uygulanması noktasında eksiklerinin olduğu bulunmuştur.

Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Erişilebilirlik için ana hizmet binasında çeşitli uygulamalar hayata geçirmiştir. Büyükşehir Belediyesi otoparkında düzenleme, bina iç ve dış mekân hissedilebilir yürüme yüzeyi uygulaması, işaret ve yön bulma tabelaları, erişilebilir lavabo, çözüm masası bankoları engelli bireylere uygun hale getirildi. Bu uygulamalar Büyükşehir Belediyesine Erişilebilirlik Belgesi kazandırmıştır. Diğer yandan Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, kentteki tüm kamu binalarını ve ulaşım araçlarını engellilerin erişimine uygun hale getirmek için çalışmalarını sürdürmektedir. Bu çalışmalar kapsamında, binalarda rampa, asansör ve engelli tuvaletleri gibi düzenlemeler yapılmaktadır. Ulaşım araçlarında ise sesli ve görsel uyarı sistemleri ile engelli rampaları gibi düzenlemeler yapılmaktadır (Kocaeli Büyükşehir Belediyesi, 2022)

Ulaşılabilirlik Destek Projesi (UDEP), ile seksen bir il merkezinde pilot okulların erişilebilir hale getirilmesi için tahsis edilecek ödeneğin harcanması, izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetlenmesi yapılmaktadır (Uyaroğlu, 2023).

b) Kamu Tesislere ve hizmetlerine ulaştıracak toplu taşıma erişimi: Toplu taşıma hizmetleri, bir şehirdeki tüm kamu hizmetlerine erişim için önemlidir. Toplu taşıma erişim standartlarına uygun yapılmış toplu taşıma araçları, durakları, yaya yolları, rampalar, asansörler ve bu araçlar arasındaki bağlantıların kesintisiz devam etmesi kamu tesislerine ulaşmada ve hizmetlerinden ve etkinliklerden yararlanmada çok önemli yere sahiptir.

c) Kamu Tesislere ve hizmetlerine ulaştıracak bilgi ve iletişim erişimi: Kamu tesisleri ve hizmetleri ile ilgili bilgilerin yollara konulacak yönlendirme işaretleri, navigasyon, web sitesi, telefon hatları, etkileşimli kiosklar, mobil uygulamaları gibi birçok araçla kişilerin bilgi alabileceği ve iletişim kurabileceği durumda olmasıdır.

d) Engelsiz Hizmetler: Kamu hizmetleri detaylarının ve işlemlerinin herkes tarafından kolayca anlaşılabilirliği için dil, font boyutu, simgeler ve diğer görsel-ışitsel unsurlar dikkatlice seçilmekte ve kullanılmaktadır. Engelli bireylerin kamu tesislerini, hizmetlerini kullanabilmeleri ve etkinliklere katılabilmeleri için ücretsiz veya indirimli hizmet verilmektedir.

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından 2020

yılında, erişilebilirlik denetiminin dijital yolla yürütülebilmesi için Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü (ERDEM) hazırlanmıştır (Uyaroğlu, 2023). ERDEM binaların ve bahçelerinin erişilebilirlik düzeyini belirlemek amacıyla oluşturulmuştur. Başta engelli bireyler olmak üzere yaşlılar, hamileler, bebek arabalıları, çocuklar, geçici engeli bulunanlar, çok kısa veya çok uzun boylular, eşya ve yük taşıyanların yaşam alanlarını kullanırken herhangi bir engelle karşılaşmalarının önüne geçmek için düzenlenmiştir. ERDEM uygulamasında yer alan sorulara verilecek cevaplar doğrultusunda elde edilecek rapor, belli başlı erişilebilirlik

gereklilikleri için yol gösterici olmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2023b).

Sosyal hizmetler, sağlık, gençlik, eğitim, eğlence, spor, kültür, istihdam, eğitim, barınma ve benzeri servisler ile bu hizmetlere yönelik etkinliklerin düzenlenmesinde birçok çalışma görülmektedir. Bu servisler ve etkinlikler olumlu yönde gelişme gösterse de yeterli olduğunu söylemek güçtür (Özteke Kozan, Bozgeyikli, & Kesici, 2018) (Özdemir, 2020) (Odabaş Uslu & Güneş, 2017) (Özyılmaz, 2022) (Gök, Akış, & Yıldırım Evsen, 2020).

4. Sonuç

Engelsiz kentler, herkesin eşit koşullarda kente katılımını ve kentsel hizmetlerden yararlanmasını sağlar. Bu nedenle engelsiz kent tasarımı, kapsayıcı ve sürdürülebilir kentler yaratmak için çok önemlidir. Engelsiz kent tasarımları, engelli bireylerin yaşam kalitelerini artırmak ve topluma katılımını sağlamak amacıyla yapılan tüm planlamaları içermektedir. Mevzuat bakımından bu tür tasarımların değerlendirilmesi, çeşitli yasal düzenlemeler ve standartların varlığına dayanmaktadır. Bu standartlar ise engellilerin ulaşılabilirlik, erişilebilirlik ve kullanılabilirlik açısından kent mekânlarına uyumunu sağlamak için oluşturulmuştur.

Türkiye’de engelsiz kent tasarımları, engelli bireylerin yaşamını kolaylaştırmak ve topluma entegrasyonlarını artırmak amacıyla mevzuat düzenlemeleriyle desteklenmektedir. Türkiye’de engelsiz kent tasarımlarının mevzuat bakımından değerlendirilmesi, önemli bir adımdır ve engelli bireylerin hayatlarını kolaylaştırmak, topluma katılımlarını desteklemek ve hayat kalitelerini yükseltmek amacıyla yapılmaktadır. Bu değerlendirme, mevcut yasal düzenlemelerin etkinliği, uygulanabilirliği ve engellilerin ihtiyaçlarını karşılama derecesi üzerine odaklanmaktadır.

Türkiye’de mevcut olan mevzuatlar, engellilerin erişilebilirlik, ulaşılabilirlik ve kullanılabilirlik konularında kent mekânlarına entegre olmasını hedeflemektedir. Ancak, mevzuatın etkin bir şekilde uygulanması ve yapılacak denetimler ile desteklenmesi gerekmektedir. Engelsiz kent tasarımlarının değerlendirilmesi kapsamında bazı noktalar ön plana çıkmaktadır:

- Mevzuatın belirlediği erişilebilirlik standartları ve yönergelerin uygulanabilirliği incelenmelidir. Özellikle mevcut yapıların bu standartlara ne derecede uygun olduğu ve yeni yapılarda bu standartların nasıl uygulandığı göz önünde bulundurulmalıdır. Mevcut yapılarda dönüşümü teşvik edici modellerin oluşturulması eski yapıların engelsiz dönüşümü açısından hızlandırıcı bir

etki uyandırabilecektir. Yeni yapılar için ise uygulamamaktan caydırıcı nitelikte cezai yaptırımların öngörülmesi etkili olabilecektir.

- Engelsiz kent tasarımlarının uygulanması ve mevzuatın yerine getirilmesi için etkin bir denetim ve izleme mekanizması oluşturulmalıdır. Bu mekanizmaların düzenli olarak çalışıp çalışmadığı ve engellilerin şehir alanlarına erişimindeki engellerin ne kadar giderildiği kontrol edilmelidir.

- Engellilerle ilgili toplumsal farkındalığı artırmak için eğitim ve bilinçlendirme çalışmaları oldukça önemli olmaktadır. Mevzuatın yalnızca kağıt üzerinde var olması yeterli olmayıp, aynı zamanda toplumun tüm kesimleri tarafından anlaşılması ve benimsenmesi gerekmektedir. Herkesin birer engelli adayı olduğu bilinci toplumda oluşturulmalıdır. Bu bilincin oluşması için eğitim faaliyetlerinin toplum genelinde yaygınlaştırılması faydalı olacaktır.

- Mevzuat değerlendirmeleri sürekli olarak gözden geçirilmeli ve yenilikçi çözüm ve iyileştirmeler desteklenmelidir. Engelli bireylerin yaşamlarını daha da kolaylaştırmak için sürekli olarak mevzuatın güncellenmesi gerekmektedir. Bu çerçevede bu konuda daha iyi durumda olan ülkelerin mevzuatları incelenip baz alınarak bazı yeniliklere gidilmesi fayda sağlayacaktır.

- Erişilebilirlik belgesi olan bina, alan, araç ve hizmetlerin sayısı ülkemizde yıllar itibarı ile artış göstermekle birlikte bunların toplam içindeki payı halen oldukça düşük seviyelerdedir. Erişilebilir olanların genel içindeki oransal artışı sağlayacak teşvik edici uygulamalara geçilmesi bu sürecin hızlanması ve erişilebilirlik belge sayı ve oranının artmasını sağlayacaktır.

- Uygulamada erişilebilirlik açısından uygun nitelikleri taşımayan bir binada bina sakinleri genel bir çoğunluk kararı alamaz ise çözüm engelli bireyin konuyu ilgili mercilere taşıması ile ilerleyebilmekte bu da çözümün uzamasına sebebiyet vermektedir. Aynı zamanda bu durumda bütün mali yük talepte bulunan

engelli bina sakinine yüklenmektedir ki tek kişinin altından kalabilmesi oldukça güç bir finansal sorunu beraberinde getirmektedir. Buna benzer hukuki altyapıya dair süreci yavaşlatan düzenlemelerin hızla revize edilmesi gerekmektedir.

- Özellikle İsveç başta olmak üzere iyi uygulamalara sahip ülkelerdeki mevzuat yapısı daha derinlemesine incelenerek, uygulanabilir nitelikteki hukuki düzenlemeler ülkemiz mevzuatında da belli bir plan dahilinde ivedilikle hayata geçirilmelidir.
- Kamu kurum ve kuruluşların bu engelsiz kent dönüşümünde öncü olabilmelerinin önünü açacak yasal düzenlemeler hayata geçirilmelidir. Böylece hem kamusal alanlarda engelsiz kent uygulamaları yaygınlaşırken hem de özel sektörün kamuyu örnek almasının önü açılmış olacaktır. Tabii özel sektörün de gerekli adımları atması için hem teşvik edici hem de zorlayıcı düzenlemelerin hemen akabinde yapılması faydalı olacaktır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023a). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Erişilebilirlik. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/erisilebilirlik/> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023b). ERDEM. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://erdem.aile.gov.tr/Account/Login?ReturnUrl=%2f> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2023c). Haberler. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: <https://www.aile.gov.tr/eyhgm/haberler/turkiye-de-yolcu-tasimaciligi-hizmetlerinin-erisilebilirli-gi-hayata-gecirildi/> adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (23). 2030 Engelsiz Vizyon Belgesi. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: https://www.aile.gov.tr/media/94718/2030_engelsiz_vizyon_belgesi.pdf adresinden alındı
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği. Ankara, Türkiye: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Akgün, S. (2022). Dünya ve Türkiye Örnekleriyle Engelsiz Kent Uygulamaları. Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ankara Belediyesi Engelli Hizmetleri (2023). Ankara Büyükşehir Belediyesi: <https://www.ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/engelli-hizmetleri> adresinden alındı
- Avrupa Birliği. (2023). Access City Award 2024. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Avrupa Birliği (2023). Avrupa Komisyonu. Avrupa Birliği: ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1141 adresinden alındı

- Yasal düzenlemeler belli bir plan dâhilinde uzun zamana yayılmış bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Uzun dönemli hedeflerin yakalanması kısa vadede yaşanabilecek ekonomik, politik vb. riskler göz önünde bulundurularak, kısa ve orta vadeli planlar ile desteklenecek şekilde dizayn edilmelidir.
- Gerek kamu sektörü gerekse özel sektör olarak ülkemizde Avrupa birliği ülkeleri ve İskandinav ülkeleri ile kıyaslandığında erişilebilirlik anlamında görece olarak iyi seviyede olduğumuzu söylemek mümkün değildir. Bu ülkelerdeki başarılı engelsiz kent uygulamalarının örnek alınarak ülkemizde de kademe kademe uygulanmaya başlanması yerinde bir yaklaşım olacaktır. Bunu sağlayacak ve teşvik edecek mevzuat düzenlemeleri, bu uygulamaların hayata geçebilmesi için elzem bir mahiyet arz etmektedir.

[ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1141](https://www.bursa.bel.tr/hizmetler/engelli-hizmetleri-115) adresinden alındı

- Bursa Büyükşehir Belediyesi (2023). Bursa Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri. Bursa Büyükşehir Belediyesi: <https://www.bursa.bel.tr/hizmetler/engelli-hizmetleri-115> adresinden alındı
- Çakar, H. (2022). Engelsiz Park Tasarımında Ergonomik Yaklaşımlar. Bursa Uludağ Üniv. Ziraat Fak. Dergisi, 1-14.
- Çam, F.H., Bilgili, A. (2022). Engelsiz Kent Olma Yolunda Covid-19 Engeli. İdealkent Kent Araştırmaları Dergisi, 603-623.
- Çetin, B. (2023). Dijital Erişilebilirlik: Kapsam, Kavramlar, Standartlar, Yasalar. Tasarım Mimarlık ve Mühendislik Dergisi, 57-68.
- Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (2023). Yaya Yolları ve Kaldırımların Tasarım Kuralları Hakkında Yönetmelik. Ankara: Resmi Gazete.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme Kapsamında Engelli Hakları Ulusal Göstergeleri. Ankara: T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2023). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni. Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- Erçetin, C., Durmaz, B., Aksoy, Ç. (2022). Akıllı Kent, Erişilebilirlik ve Mekansal Veri Tabanı İlişkisi Üzerine Engeller Analizi: Ankara Örneği. İdealkent Dergisi, 487-518.
- Erten, Ş., Aktel, M. (2020). Engellilerin Erişilebilirlik Hakkı: Engelsiz Kent Yaklaşımı Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 898-912.

- Erzurum Büyükşehir Belediyesi (2023). Erzurum Büyükşehir Belediyesi . Engelli Hizmetleri: <https://www.erkurum.bel.tr/eb-b-engelli/3.html> adresinden alındı
- Gök, C., Akış, Ö. H., Yıldırım Evsen, S. (2020). Erişilebilir Kentler için Araştırıyoruz İzlüyoruz. Ankara: ENGENÇDER Kitaplığı.
- Göktürk, M., Özyurt, B. (2023). Veri Güdümlü Kent Yönetimi: Otobüs Hatları için Gerçek Zamanlı Durak Yoğunluğu Engelleme ve Operasyon Destek Sistemi . Şura Akademi Dergisi, 61-71.
- İstanbul Büyükşehir Belediyesi (2023). İstanbul Büyükşehir Belediyesi. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık ve Sosyal Hizmetler Daire Başkanlığı Engelli Hizmetleri: <https://saglik.ibb.istanbul/engelli-hizmetleri-2/> adresinden alındı
- Karagün, E., Namlı, S. (2023). Spor Bilimleri Fakültesinde Okuyan Öğrencilerin "Akıllı Şehir" ve "Erişilebilirlik" Kavramlarına İlişkin Metaforları . Şura Akademi Dergisi, 43-58.
- Keleş, R. (1980). Kentbilim Terimleri Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Keleş, R. (2018). Kentleşme Politikası. Ankara: İmge Kitapevi.
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2022). Haberler. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/news/haberler/3/buyuksehir-erisilebilirlik-sertifikasi-aldi/40340> adresinden alındı
- Kocaeli Büyükşehir Belediyesi (2023). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Şube Müdürlüğü. Kocaeli Büyükşehir Belediyesi: <https://www.kocaeli.bel.tr/tr/main/birimler/saglik-ve-sosyal-hizmetler-daire-si-baskanligi/76/news> adresinden alındı
- Koç, C., Koç, A. (2022). Engelsiz Parkların Erişilebilirliği: Eskişehir ve Diyarbakır Örnekleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 161-168.
- Küçükmanisa, A., Karaca, A. C. (2023). Akıllı Şehirlerde Ulaşım Uygulamaları . Şura Akademi Dergisi, 73-82.
- Odabaş Uslu, A., Güneş, M. (2017). Engelsiz Kentler: "Herkes İçin Erişilebilir Kentler". Uluslararası Peyzaj Mimarlığı Araştırma Dergisi, 30-36.
- Özdemir, A. (2020). Kamu Hizmet Alanının Fiziksel Erişilebilirlik Açısından Değerlendirilmesi: Pamukkale Belediyesi Örneği. Artium, 118-127.
- Özispa, N., Arabelen, G. (2020). Fiziksel Engelli Bireyler İçin Toplu Taşımacıya Yönelik Erişilebilirlik Stratejileri. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 227-248.
- Özteke Kozan, H., Bozgeyikli, H., Kesici, Ş. (2018). Engelsiz Kent: Görme Engelli Bireylerin Kentlerde Yaşadıkları Problemler. İdeal Kent Araştırmaları Dergisi, 216-235.
- Özyılmaz, H. (2022). Toplu Konut Yerleşimlerinin Engelsiz Tasarım Bağlamında Değerlendirilmesi: Diyarbakır Şilbe Örneği. Dicle Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 29-68.
- Pouya, S., Savaş, S. (2020). Engelsiz Çocuk Oyun Alanları. GSI Journals Serie A: Advancements in Tourism, Recreation and Sports Sciences (ATRSS), 17-34.
- T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2020). Erişilebilir Ulaşım Stratejisi ve Eylem Planı 2021-2025 . Ankara: T. C. Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı.
- T. C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2023d). 2030 Engelsiz Vizyon. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.
- T. C. İçişleri Bakanlığı (2023). İçişleri Bakanlığı, Erişilebilirlik-sertifika. T. C. İçişleri Bakanlığı: <https://www.icisleri.gov.tr/erisilebilirlik-sertifika> adresinden alındı
- Tiyek, R., Eryiğit, B. H., Baş, E. (2016). Engellilerin Erişilebilirlik Sorunu ve TSE Standartları Çerçevesinde bir Araştırma. Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 225-261.
- Türk Standartları Enstitüsü. (2011). Erişilebilirlik Standartları TS 9111. Türk Standartları Enstitüsü Erişilebilirlik Standartları. Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- Türk Standartları Enstitüsü (2017). Şehir içi yollar - Kaldırım ve yaya geçitlerinde ulaşılabilirlik için yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kuralları. Türk Standartları Enstitüsü.
- Türk Standartları Enstitüsü (2023). Engelliler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Erişilebilirlik Gereklileri .Ankara: Türk Standartları Enstitüsü.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (1985). 3194 Sayılı İmar Kanunu .Ankara : Resmî Gazete.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2005). 5378 Sayılı Engelliler Hakkında Kanun .Ankara.
- Urhan, O., Güllü, M. K. (2023). Veriye Dayalı Akıllı Şehir Oluşturmada Teknoloji Trendleri. Şura Akademi Dergisi, 19-25.
- Uyaroğlu, İ. D. (2023). Mahallede Kapsayıcı Kamusal Yaşam İçin Erişilebilirlik Denetimi. Planlama, 123-142.
- Yılmaz, T., Olgun, R., Şavklı, F., Öter, B. (2014). Kentsel Yeşil Alanlarda Tekerlekli Sandalye Kullanıcıları İçin Engelsiz Rota Belirlenmesi: Antalya Atatürk Kültür Parkı Örneği. İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi, 1-14.